

A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS ÚJ TAGJAI

TÓNUS Építész és Mérnöki Kft., Keszthely

Miután Sánta Gáborral összeházasodtunk, Keszthelyre költöttünk, és a Forma Kiszövetkezetben dolgoztunk Jankovics Tiborral. Így nem Makovecz Imre holdudvarában kezdtünk a visegrádi táborokban töltött nyarak után, hanem Csete Györggyel és Dulánszky Jenővel. Gábor legfontosabb három munkájában Jenő volt a szerkesztőalkotótárs. Ezek a mandalaépítési munkák fémjelezték a pályánk első 10 évét. Mikor önálló irodát alapítottunk, kikerültünk a Kós Károly Egyesülésből. A munkaterületünk pár évre áttevődött a településrendezési tervek készítésére.

Az utóbbi időben új terepen próbáljuk ki magunkat. Gábor elutazott Kambozsába, új kapcsolatokat épített ki

ott működő magyar és nemzetközi szervezetekkel. Jelenleg Mauritiuson a trópusi építészeti tanulmányozza Gaetan Siew és Well Lampotang mauritiusi építész irodájában. Én pályázatokkal keresem a kenyerem. Két érdekes műemlék felújításon, kiegészítéssel dolgozom, az egervári Széchenyi-Nádasdy kastélyon és a keszthelyi Georgikon Majormúzeumon.

Ars poeticánk, hogy az apró és a nagy dolgok közötti különbség viszonylagos, valójában egyetlen fontos dolgunk van, az életben megadatott időnk minél teljesebb kihasználása. Munkáink során sokféle emberrel kerültünk kapcsolatba, és maig keresünk azt a partnert, aki teremtő képességgel törekszik intelligens és élhető környezet létrehozására.

Az Egyesülés 20 éves jubileumi kiállítása idején kerestük újra a kapcsola-

tot régi barátainkkal. Jó volt látni a sok szép munkát, a kortársak alkotásait. Nagy érdeklődéssel olvastam a 2009/3 számban megjelent cikkeket. Mivel rengeteg határterületet voltam kénytelen bejárni, fájón tapasztaltam, hogy pl. a Helyes Gábor cikke kapcsán kavardott vitában ugyanaz zsigeri félelem és elhatárolódás jelent meg, amit egyetemi éveink alatt begyakoroltunk. Hosszú, nehéz út volt ezeket kigyomlálni magamból. Ezt illusztrálják az elmúlt 10 év során készült várépítésmeditációim is.

Mai helyzetünkre két írást szeretnék ajánlani, amelyek segíthetik a fent elmondottak megértését. Az egyik Ottlik Géza *Buda* című regénye. A másik a *Ji King Méreg* című verse Karátson Gábor által magyarra átültetve és magyarázva.

Csángó Zsuzsa

A VÁRÉPÍTÉS MŰVÉSZETE

I.
Jelszó: uroborosz
A jelszó a legfontosabb. Persze az igazit nem árulom el, azt ki kell találni, ami nem könnyű, mert gyakran megváltoztatom. A falak most így majdnem az égig érnek, amit nem szeretek, mert nem süt be a nap. Szerencsére az égtől nagyon messze van a fal teteje, amikor az omlás veszélye nélkül már nem lehet tovább építeni. Az első kritikus feladat a fal méreteinek meghatározása. Könnyebb dolgunk van, ha egy kész védműbe költözünk bele, de akkor ott tartózkodásunk idején végig álarcot kell viselni. A láthatatlan fal a legravaszabb építmény, mert azt akármekkora tudjuk növelni tetszésünk szerint. Érdekes jelenség szemtanúi lehetünk akkor, ha a magasba törő falakat egyszerre építjük körbe, vagy párhuzamosan, és

ezek egyszerre dőlnek le, véletlenül egymás felé, megtámasztják egymást, és a végső összeomlás helyett helyes kis barlang alakul ki. Na ennek igazán örülök. Ez valami nagyszerű dolog, amit be is lehet rendezni.

Jó itt bent.

Kívülről csak elképzelni tudom a várat, egy nagy vagy kicsinek látszó kőkupac, de belülről határozottan kellemes. még a nap is besüt a kövek közötti kisebb réseken. Sajnos ezeken én nem férek át. Az átjárás biztosítása hosszú, fáradtságos és veszélyes munka. Fennáll a veszélye annak, hogy minden tovább omlik, és már nem lesz elegendő hely mozgásra, csak annyi, amennyit összelapítva kitöltök. Tehát most sokkal óvatosabban és körültekintőbben dolgozom. A nyílás végül ugyanolyan formájú lett mint a fejem feletti. Kör alakú.

Jó itt kint. Kimegyek, bemegyek. Mire kell a jelszó? Őrt állíthatnék, aki minden-

kitől megkérdezi a jelszót és csak akkor engedi be, ha tudja. Ez jó. Akkor most bemegyek és lefekszem aludni.

De mi lesz, ha az örök elunják magukat, és nem vigyáznak rám? Most inkább kimegyek, úgy is kell gyűjteni ezt-azt. A külvilági hányattatások nem tartoznak szorosán a témához, ezért mellőzöm a leírást. A vár a fontos, amit építetek, illetve magától épül. Megpróbálhatjuk a bejáratot labirintussal álcázni. Ez persze csak kívülről látszik labirintusnak, belülről minden terület jól látható és használható, de az áthaladás a jelek segítségével lehetséges csak.

II.

Várat minden körülmények között tudunk kell építeni. A lehetséges helyszínek közül vizsgáljuk meg az ingoványt, mint tevékenységünk leggyakoribb közegét. Sziklaszilárd elképzelést kell kidolgoznunk, ami megvilágítja a körül-

mények rejtett valóságát és a vár alapját képezheti.

Ingóványban a talaj süppedős, kutatásba 4–5 emelet mélységben találunk teherbíró réteget. Messzi környékre le hulló csapadék mind ide folyik össze, magával sodorva a könnyű és apró dolgokat. A völgybe települő erdő megszűri ezt a folyamatos áramlatot.

Az ingóvány elszigetelten is kialakulhat egy medence aljában, de az ilyen helyeket kerüljük, várépítésre nem megfelelőek. Kisebb-nagyobb vízfolyások melletti területek alkalmasabbak, mert a nedvesség nem csak szűk környezetünkben gyűlik össze, hanem külső források is táplálják. Ekkor állandósul a víz jelenléte.

Az ingóványt általában nem szeretjük. Könnyen és véglegesen elmerülhetünk benne egy rossz lépéssel. Gazdag állatvilága irtózáttal tölt el (békák, siklók, szúnyogok), még a növényeknek is éles pengét alkot a levele, ami kellemetlen sebeket ejt a kezünkön-lábunkon, ha óvatlanul, védő öltözet nélkül keveredünk a sűrűjébe

III.

Az özönvíz óta a hegytetőkre is építünk várakat. Talán az Ararát hegyén partot fogott bárka emlékére.

A fedélzet az udvar, kamrákat, ciszternákat építünk a hegy gyomrába, a parancsnoki híd itteni elnevezése, úgy emlékszem donjon. Ez magyarul öregtorony. Itt lakik a vár ura és úrnője.

Legalkalmasabb építőanyag a fa, amit a hegyen bőven találunk. A külső falakat kővel és földdel kell beborítani. A kő erős védelem érzetét kelti, pedig egy ilyen kis helyre bezárva, a vészszakokat csak a teremtóben bízva lehet átvészelni. Ezek a váraink azért is olyan sérülékenyek mert, ha váratlan tűzvész vagy gyújtogatás kitéri a vár belsejét, a több emelet magas falak magukban használhatatlanná és veszélyessé válnak.

A hegy tetején álló építmény Babel tornyát is eszünkbe juttatja. Ennek megépítése rendkívüli áldozatokat követel. Határ Győző szerint a szállító munkásokat is építőkövekként befalazták. Vérrel

kevert habarcs volt a legjobb kötőanyag.

A hegyre épült várakat mindig láncolatban építették. Egyikből el lehet látni a másikba, fényjelekkel üzeni egymásnak. A legendák alagutakról is tudnak, de a hálózatnak csak rövid szakaszai ismertek.

IV.

A légvárépítés mindannyiunk kedvenc elfoglaltsága. A légből kapott dolgok kiváló építőanyagként szolgálnak a bástyák megerősítéséhez, de talán még ennél is alkalmasabbak az ellenfél távoltartására a várfalaktól.

A bástyákat időnként át kell alakítani a kor követelményeinek megfelelően. Lehet ívesre kiképezni, akkor a célzások könnyen lepattannak róla, vagy amelyik telibe talál, az felszívódik a falban. Ez a kör alakú bástya szép vasárnap délutánon kitaró átlustálkodásával alakítható ki. A füles bástyák az éjszakai töprengés termékei az álmatlanság kiélesíti érzéseinket, az ellenséget megpróbáljuk minél hatékonyabban megsemmisíteni az egész fronton. Hatalmas készleteket halmozunk fel a lövedékekből, ami sajnos egyben könnyen sebezhetővé tesz bennünket, mert a harcművészetben jártas ellenfelek könnyen felrobbanthatják az egész fegyvertárat.

Légvárat azonban elsősorban nem a harc kedvéért építünk. Legjobb egy titkos átjárót kialakítani, amelyen át a titkos jelszóval szabadon közlekedhetünk. A védelmet akkor elhanyagolhatjuk és a belső terekre fordíthatjuk figyelmünket.

Az első, ami észrevehető, hogy milyen könnyen tudunk mozogni, eltűnnek a szilárd dolgok körülöttünk. A forgószél nem félelmetes meteorológiai jelenség, hanem a nagycarnok tartóoszlopai. A falak légfüggönyből vannak, amikből illatfoszlányok szakadnak le és szóródnak szét körülöttünk.

Mindenütt falak vesznek körbe, ajtókat, ablakokat nem látunk, mégis váratlanul újabb és újabb terekbe kerülünk. Sosincs teljes némaság, valami mindig motoszkál, neszez. Az állandó csengés-

bongásból nem mindent veszünk észre, de, ha sokat tartózkodunk a várunkban, megismerjük hangjait. Kedvenc szobáinkat is a hangokról ismerjük meg. Ha jó hallgatnunk azt, ami körülvesz, nyugodtan pihenhetünk, de ha disszonáns jelenségeket tapasztalunk, végig kell járni minél több helyet. Ez mozgásba hozza a falakat, ezért ügyelni kell a mozdulatainkra. Talán tánc lépésben kell haladni, vagy bonyolult keleti mozdulatokkal kell kordában tartani esetleges mozgásunkat?

V.

A várak mértékegysége a tűzerő. 1 tűzerő egység megegyezik kb. 10 m³ fa tűzerőjével, ami békés időben egy család évi tüzelő igénye a fűtést és a főzést egyaránt számítva. Jele: \diamond . A nagyobb és kisebb egységek jelölésére az időmértéket használjuk. Az alapegység egy órának felel meg.

Nem csak a tűz forrását jelölhetjük tűzerővel, hanem a neki ellenálló éghetetlen tömeget is. A hétköznapiokban használt kályhák tűzereje 1–10 \diamond (tűzerő másodperc), a keramikusok égető kemencéjének tűzereje viszont \diamond' (tűzerő percekben) mérhető. Várainkat legalább 1 \diamond napra kell tervezni, ami 1–2 m vastag vályogfalnak felel meg, de számottevő erősségről csak 1 \diamond hónap megléte esetén beszélhetünk.

Nagy kérdés, hogyan tudjuk a megfelelő tűzerőt biztosítani? Nagy szükségünk lehet olykor tűzerő transzformátorra. E transzformátorok (mármint Homo sapiens) már a történelem hajnalán léteztek, de működésük eléggé kiszámíthatatlan mind a mai napig, bár a piackutató szakemberek hatékonyan tudják a termelés irányát pozitív irányban befolyásolni. A keletkező tűzerő sokak szerint világéggel fenyeget, és a transzformátorok megsemmisítésében látják az egyetlen megoldást, amivel megelőzhető ez a katasztrófa.

Mások, akik jobban ismerik a transzformátorok működését, inkább az átprogramozás mellett érvelnek. A mértékegységek elemzéséből látható, hogy a passzív és aktív tűzerő átváltásának

aránya kb. 1:3600, de ez az arány tovább növelhető.

Furcsa elgondolni, hogy belső tűzerőnk (ami passzív tűzerőnek számít) akár végtelen is lehet. Tehát ha ezt növeljük, a fent említett arány akár 1:∞ is lehet.

VI.

Sok éve már, hogy elmélyedtem a várépítés művészetében, és biztos vagyok benne, hogy a zarándok vára az egyik legkülönlegesebb építmény, amit az ember létrehozott. Ez ugyanis a mesék csodálatos repülő várkastélya.

Alapvetésként elfogadjuk, hogy minden emberi tevékenység célja a várépítés. A korábbi várépítés-gyakorlatok a lehetséges építőanyagok szemszögéből vizsgálták a témát. A zarándok azonban elindul valahonnan, zsebében fonálra felfűzött üvegyöngyökkel és nem áll meg sehol hosszabb időre, miféle várat épít az út során?

A leghosszabb zarándokutat ismereteim szerint Aranykabóca Mester tette meg, Kínából Indiába, a Keselyűhegy Mennydörgő Hang nagy kolostorába a szentkönyvekért menendő. Tízennyolcezer mérföldes útját csodákkal övezve, de félelemmel telve járta végig, a vizszautat viszont ő és kísérői repülve tették meg.

A fáradtságos és végtelennek tűnő utazás során mindenből gyöngyöt kell készíteni, amit találunk, de a magunkkal vitt gyöngyök is nagy segítségünkre vannak. Naponta többször sorra vesszük a készletet, mindre ráolvasunk hosszabb, rövidebb imádságot.

A vár formája a lehető legtökéletesebb, ami a világon létezik, gömb, illetve kicsit tojásdad a gyors forgástól. Egyetlen mód a bejutásra, ha magától megnyílik előttünk. A sok kis gyöngyöt gyengéden gondolatban egyesíteni kell. Mikor a várépítő eléri célját, maga az építmény körbeleli és felépíti.

Ezt az érzést a napsütötte, szikrázó Balaton látványához tudnám hasonlítani, mikor a Bakony erdei után megpillantjuk a Tihanyi-félszigetet.

Csángó Zsuzsa

Mandalák – Világmodellek

Ha végigtekintünk a világ évezredes építészeti örökségén, akkor a legtöbb fennmaradt mű nem az alkotó művész vagy az építők dicsőségét hirdeti, hanem az építők személyén túlmutató nagyobb hatalom, a világot rendező elv és értelem emlékművei. Elménk arra teremtett, hogy modellek által ragadja meg a valóságot és az építészetünk is ebből a készletéből fakad.

Amikor létrehozunk egy teret, mely korábban nem létezett, magától értetődően egy új világot alkotunk, melynek meglesznek a maga törvényei. Ha rosszul építünk, ezek halott és merev törvények lesznek, ha harmóniát és rendet építünk, a tereink is életre kelnek, áramló erőt és energiát adnak nekünk. Ha tehetem mindig az ég felé megnyitott centrális térrendszereket tervezek. Mandala-alaprajzokat.

A mandalák égi minták, a világot rendező akarat földi tükröződései. A kisméretű festett mandalákat a keleti szerzetesek használják meditációs gyakorlataikhoz, de az indiai és kambodzsai városalapító tudós papok is ilyen minták szerint építettek nagy méretekben. Nagyon megnyugtató a rendezett és pontosan az égtájak szerint tájolt centrális térsor tervezőnek, építetőnek egyaránt. Érdeemes kipróbálni.

Sánta Gábor

A szemközti oldalon fent: a régészeti kutatóközpont szállásépületének, lent: éttermének távlati képe

Egy zárulás, egy tárulás
a neve legyen VÁLTOZÁS.

Jövés menés szüntelen
a TALÁLKOZÁS legyen.

Idelepip és odalepip
amit látunk, az a KÉP.

Az Égi minta

(Ji King – Karátson Gábor fordítása)

Jaya KohKer projekt • Kutatóközpont programterve Kambodzsába

*Gyógyul a kút
De vizét nem isszák
Gyász az én szívem
Lenézik a tisztát
Pedig lehetne
élni már
Életet merni
Ahogy éled a nyár*

(Ji King – Karátson Gábor fordítása)

Ahányszor Kambodzsára gondolkodom, mindig az az elképesztő akarat és következetesség jut eszembe, ahogyan a régi khmerek az urbanizáció problémáját kezelték. Néhány száz év alatt a város – mindig ugyanaz az égi város, Angkor – költözött, bolyongott, mozgott ide-oda a térségben. Kicsit olyan volt az egész városépítés, mint a víz útja. Árad-apad, elfolyik, feltör valahol máshol, ragyogva szétterül a földön, aztán elpárolog – viszsza száll az égbe. És valami mégis itt marad.

Bár nem beszélünk sokat erről, de valamennyiünket ez a költőiség ragad meg. Hogy miért? Mert ez a mozgás, a

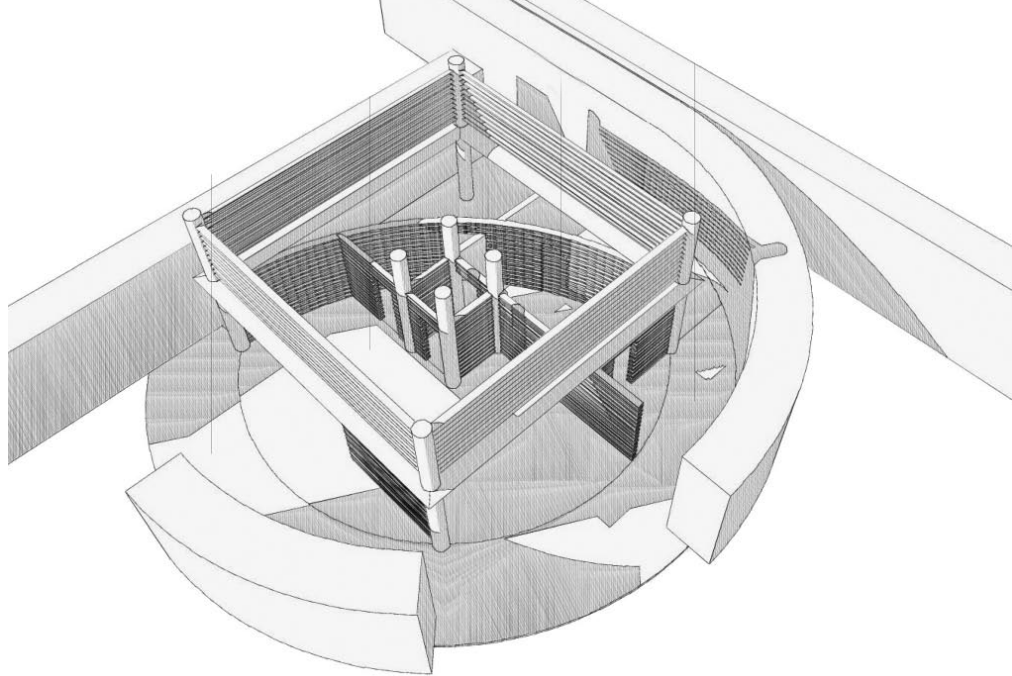
víz örökké nyughatatlanul áradó, simogató jelenléte az az üzenet, ami mindannyiunk számára egyszerre érzéki és egzisztenciális kérdés.

A víz egyszerre erős és mégis hajlékony, alkalmazkodó őselem. A víz zabolátlanul félelmetes, de békés csendességében is tekintélyt sugárzó. Az élet a vízben született, testünk nagy része is víz. Hol van az a forrás, ami egy középkori város újjáéledéséhez nélkülözhetetlen? Ezt a forrást kell megelnünk – magunkban és egymásban.

Az épület a víz tiszteletére szánt műalkotás legyen még akkor is, ha a terület ma vízhiánnyal küzd. Akkor is, ha éppen a víz hiányát, ennek okait és következményeit kutatja az itt folyó munka. Céлом hogy az épület üzenete, jelrendszere, erőtere az elveszett vizet elérje, összegyűjtse, így a vízvesztés folyamatának megfordításához az első lépést megtegye. A tetők tölcésrés formája a khmer hagyományokhoz hűen vízgyűjtő felület. Csak a monszunesőkre számíthatunk.

Az építészetnek két értékes formája létezik, az időtálló, jelértékű, kemény építészet és a generációkkal együtt pusztuló, megújuló lágy építészet. Harmonikus környezetet az a kultúra teremt, ahol ez a két ág együtt él, egymás mellett, egymást kiegészítve alakul. Ilyen volt a középkori európai kultúra és ilyen volt a középkori khmer királyság környezet-alkotása is. Szellem nélkül nincs kultúra, de tőke nélkül nincs maradandó kultúra. A kemény és a lágy dolgok egymást kiegészítő kettőssége olyan gondolat, amit az ember csak gazdag élettapasztalatok bonyolult szintjén tud átlátni és mélységében megérteni.

Létezhet jelentős és mégis lágy építészeti szemléletű ház, különösen a kambodzsai éghajlaton jól megvalósítható, ha a ház megfelelően hűvös klímáját azzal biztosítjuk, hogy falai élő sövényből épülnek. Az egész épület egyetlen kertészeti remekmű, középen egy átriumban a vízgyűjtő medence, körülötte a tető a vízgyűjtő felület, a sövénylabirintus kellemesen leárnyékolja a tereket, azok a helységek, amelyek zárhatóak lesznek,

a sövényen belül üvegfalakkal is lehatárolhatók. A koncepció lényege a külső és belső terek klasszikus khmer építészetből ismerős átláthatósága, átjárhatósága, amit a sövény rostjaiban áramló víz tesz védetté. Jelzesszerű utalások fogalmazhatóak meg ezen az építészeti nyelven arra a költői jelenségre, hogy a növények a régi templomhegyek ellenségeiből e házban megszeliítve oltalmazókká, enyhét adó védelemmé válhatnak.

A kutatóközpont feladata, hogy egy állandó és egy időszakos személyzet kiszolgáljon. Az átmenti szállásigénnyel érkező kutatók 2–12 hétig tartózkodnak a helyszínen. Hosszabb távon célszerű egy jól működő, trópusi körülmények között az elmélyült munkához nélkülözhetetlen, korszerű lakótelep megépítése a kutatóbázis közvetlen környezetében.

Egy kisebb falu lélekszáma lesz a kutatóközpont várható egyidejű népessége. A munkán kívül eltöltött időhöz, a közösségtudat építéséhez a munkahelyeken és a privát szállásokon kívül szükség lesz a társasági élet helyszínéül szolgáló térre is. Az étkezés helyszíne

kínálkozik ilyen többfunkciós fórumnak, ami egyszerre kávézó, klub és kapcsolatok építésének helyszíne is. Pozíciója a biztonsági okokból védett, zárt, belső terület és a feltáró út között célszerű.

A tervezési koncepció szerves része a telep kertészeti kialakítása. Ez nem csupán az épületek határolását, árnyékolását és klímavédelmét szolgáló sövényekre terjed ki, hanem a parkoló autók árnyékolását szolgáló fák telepítésére és az itt lakók élelmiszerét kiegészítő gyümölcsösök ültetésére. Ezt a szándékot tükrözi a teljes együttes visszafogottan egyszerű építészeti formanyelve, a házak növényzet közt megbújó, a természeti környezetben feloldódó arculata. Ezzel összhangban a választott építőanyagok is természetes, könnyen alakítható szerkezetek lesznek.

Mauritius, 2009. október 26.

Sánta Gábor

